

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 369

Przemiany strukturalne i koniunkturalne na światowych rynkach

Tom 1

Redaktorzy naukowci

Jan Rymarczyk

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-478-3 (całość)
ISBN 978-83-7695-451-6 (tom 1)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Franciszek Adameczuk: Identyfikacja modelu klastra oraz etapu jego rozwoju na przykładzie klastra ceramika i turystyka	11
Łukasz Ambroziak: Ocena pozycji konkurencyjnej nowych państw członkowskich UE w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi ...	25
Eric Ambukita: Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Demokratycznej Republice Konga w latach 2009-2012.....	36
Zbigniew Bentyn: Rola e-logistyki w procesie adaptacji struktury łańcucha dostaw do potrzeb klientów	48
Zbigniew Biniek: Proces wprowadzenia euro na Łotwie – wnioski dla Polski	58
Sebastian Bobowski: Implikacje ekonomiczne i polityczne projektu trójstronnego porozumienia o wolnym handlu Chiny – Japonia – Republika Korei	67
Elżbieta Bombińska: Pozycja państw azjatyckich w światowym eksporcie usług na początku XXI wieku.....	78
Jarosław Brach: Europejski – unijny drogowy transport ładunków w procesach internacjonalizacji i globalizacji – przyczyny sukcesu tej gałęzi	89
Dominika Brzęczek-Nester: Zmiany struktury geograficznej oraz struktury przedmiotowej obrotów towarowych w polskim handlu zagranicznym w latach 1999-2012.....	113
Anna Chrzęściewska: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Meksyku.....	129
Monika Chutnik, Aleksandra Kuźmińska-Haberła: Polska i Polacy w oczach młodych Europejczyków studiujących na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu. Stereotypy a decyzje edukacyjne.....	138
Małgorzata Czarnas: Atrakcyjność lokalizacji usług offshoringowych w Polsce na tle wybranych krajów Europy Środkowo-Wschodniej.....	148
Małgorzata Czermińska: Graniczny ruch towarowy w Unii Europejskiej – wybrane aspekty z punktu widzenia procedur celnych	160
Małgorzata Domiter: Jakość instytucjonalna a zjawisko kłęski bogactwa	174
Jerzy Dudziński: Nowe relacje cen w handlu międzynarodowym a rola Chin w gospodarce światowej	188
Elżbieta Golemska, Małgorzata Szczyt: Wpływ logistyki międzynarodowej na przemiany strukturalne i koniunkturalne na rynkach światowych..	198
Eugeniusz Gostomski: Łotwy droga do strefy euro.....	209
Monika Grottel: Polska Służba Celna w realizacji innowacyjnego systemu obsługi podmiotów gospodarczych	219

Marcin Haberla: Przesłanki tworzenia klastrów i inicjatyw klastrowych w Polsce oraz cele ich funkcjonowania w świetle wyników badań własnych.....	230
Agnieszka Hajdukiewicz: Przyczyny wzrostu światowych cen produktów rolno-spożywczych w pierwszej dekadzie XXI wieku.....	239
Rafał Hryniewiecki: Geopolityczne implikacje zmian na światowych rynkach energetycznych – przypadek Kataru	251
Anna H. Jankowiak: Lokalizacja w klastrze jako motyw internacjonalizacji przedsiębiorstw	263
Dorota Agata Jarema: Reforma przedsiębiorstw państwowych w Chińskiej Republice Ludowej.....	272
Artur Klimek: Zmiany w polskich przedsiębiorstwach wskutek umiędzynarodowienia	288
Karolina Łopacińska: Inwestycje bezpośrednie chińskich przedsiębiorstw na rynku europejskim w przekroju branż	298
Marek Maciejewski: Specjalizacja i konkurencyjność eksportu państw Unii Europejskiej na rynki zewnętrzne.....	309
Dominika Malchar-Michalska: Polski eksport owoców i przetworów z owoców w latach 2001-2012	320
Joanna Michalczyk: Ewolucja polityki rolnej Unii Europejskiej na tle koncepcji zrównoważonego rozwoju	333
Wawrzyniec Michalczyk: Zmienność kursu złotego względem euro na tle innych walut krajów Unii Europejskiej	351
Bartosz Michalski: Zaawansowanie technologiczne polskiej wymiany handlowej w perspektywie problematyki bezpieczeństwa ekonomicznego. Przypadek sektorów <i>low-tech</i> w latach 2001-2012	363
Magdalena Myszowska: Atrakcyjność krajów Europy Środkowo-Wschodniej jako miejsca lokalizacji offshoringu usług	376

Summaries

Franciszek Adamczuk: Cluster model identification and its development stage on the example of ceramics and tourism cluster	24
Łukasz Ambroziak: The assessment of the competitive position of the new EU member states in foreign trade of agri-food products	35
Eric Ambukita: Foreign direct investment in the Democratic Republic of Congo in the years 2009-2012.....	47
Zbigniew Bentyn: The role of e-logistics in the process of adapting the structure of the supply chain to customer needs.....	57
Zbigniew Biniek: The process of euro introduction in Latvia – conclusions for Poland	66

Sebastian Bobowski: Economic and political implications of the project of China – Japan – Republic of Korea trilateral free trade agreement.....	77
Elżbieta Bombińska: The position of Asiatic countries in the world's export of services at the beginning of XXI century.....	88
Jarosław Brach: European – European Union road freight transport in the processes of internationalization and globalization – reasons behind the success of that mode	112
Dominika Brzęczek-Nester: Spatial-structural changes in Poland's foreign trade in 1999-2012.....	128
Anna Chrzęściewska: Foreign direct investment inflows to Mexico	137
Monika Chutnik, Aleksandra Kuźmińska-Haberla: Poland and Polish people in the eyes of young Europeans studying at the University of Economics in Wrocław. Stereotypes vs. educational decisions.....	147
Malgorzata Czarnas: Attractiveness of the offshoring services location in Poland against chosen Central and Eastern Europe countries.....	157
Malgorzata Czermińska: Border freight traffic in the European Union – some aspects from the point of view of customs procedures	173
Malgorzata Domiter: Institutional Quality and its relation to “the paradox of plenty” phenomenon.....	187
Jerzy Dudziński: New price relations in international trade and the role of China in the world economy.....	197
Elżbieta Golemska, Malgorzata Szczyt: Influence of international logistics on structural and economic changes on the global markets.....	208
Eugeniusz Gostomski: The Latvian way to the European Monetary Union ..	218
Monika Grottel: Polish Customs Authority in the implementation of innovative system of services for entrepreneurs.....	229
Marcin Haberla: Premises of clusters and cluster initiatives creation in Poland and the aims of their functioning in the light of own surveys	238
Agnieszka Hajdukiewicz: Reasons for the increase in world prices of agricultural products in the first decade of the XXI century	250
Rafał Hryniewiecki: Qatar and the geopolitical implications of the new developments on global energy markets	262
Anna H. Jankowiak: Location in the cluster as a motive of internationalization of enterprises	271
Dorota Agata Jarema: Reform of the State-Owned Enterprises in the Peoples Republic of China.....	286
Artur Klimek: Changes in Polish enterprises resulting from internationalization	297
Karolina Łopacińska: Direct investment of Chinese enterprises on the European market branch in the cross section of industries	308
Marek Maciejewski: Specialization and competitiveness of export of the EU countries to external markets	319

Dominika Malchar-Michalska: Polish export of fruit and fruit preparations in the period 2001-2012.....	332
Joanna Michalczyk: The evolution of European Union's agricultural policy against the background of the conception of sustainable development.....	350
Wawrzyniec Michalczyk: The volatility of the zloty's exchange rate to the euro against the background of other currencies of the European Union member states	361
Bartosz Michalski: Technological intensity of Polish foreign trade in the perspective of the concept of economic security. The case of low-tech sectors in the period 2001-2012	375
Magdalena Myszkowska: The attractiveness of Central and Eastern Europe countries for services offshoring.....	386

Rafał Hryniewiecki

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: rafal.hryniewiecki@ue.wroc.pl

GEOPOLITYCZNE IMPLIKACJE ZMIAN NA ŚWIATOWYCH RYNKACH ENERGETYCZNYCH – PRZYPADEK KATARU

Streszczenie: W ostatnich latach następują znaczące zmiany na światowych rynkach energetycznych związanych z takimi zjawiskami, jak rewolucja gazu łupkowego w USA, zmiany kierunków światowego popytu na energię czy rozpowszechnienie technologii LNG. Według wielu instytucji zjawiska te mogą mieć istotny wpływ na dotychczasowy układ relacji międzynarodowych. Celem artykułu jest wyjaśnienie geopolitycznych implikacji nowych zjawisk w sektorze energetycznym oraz ich wpływu na politykę zagraniczną Kataru – państwa, które znacznie zwiększyło swoje polityczne wpływy w ostatnich latach. Na podstawie analizy sektora ropy i gazu autor odpowiada na pytania dotyczące siły i kierunku implikacji geopolitycznych dla Kataru, celów strategicznych związanych z polityką energetyczną i strategii polityki zagranicznej tego państwa. Wstępne wyniki badań wskazują na korzystny wpływ zmian zachodzących na światowych rynkach energetycznych na uwarunkowania geopolityczne Kataru.

Słowa kluczowe: światowe rynki energetyczne, bezpieczeństwo energetyczne, polityka zagraniczna, współzależności, geopolityka.

DOI: 10.15611/pn.2014.369.1.21

1. Wstęp¹

W ostatnich latach odnotowuje się rewolucyjne zmiany na światowych rynkach energetycznych, związanych z takimi zjawiskami, jak rewolucja gazu łupkowego w USA, zmiany kierunków światowego popytu na energię, rozpowszechnienie technologii skroplonego gazu ziemnego – LNG (*Liquefied natural gas*), wycofanie energii nuklearnej w niektórych krajach po wypadku w Fukushima Daiichi, zwiększony nacisk na efektywność energetyczną (WEO 2012, IEO 2011). Pomimo nieustannych

¹ Autor zaznacza, że wszystkie treści zawarte w artykule są jego osobistymi poglądami i nie stanowią oficjalnego stanowiska Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

wysiłków związanych z liberalizacją tego sektora takie wydarzenia, jak np. Arabska Wiosna, pokazują jednak, że kwestie polityczne wciąż odgrywają ważną rolę na światowych rynkach energetycznych.

Z drugiej strony zmiany na rynkach energetycznych mogą być motorem znaczących procesów międzynarodowych relacji politycznych oraz siłą napędową postępu globalizacji. Dystrybucja surowców energetycznych stworzyła już w przeszłości liczne współzależności polityczne (*interdependencies*), ale także doprowadziła do konfliktów zbrojnych. Gaz i ropa wzmocniły już siłę niektórych krajów² (*empowering of state* – US NATO Military 2010³), czego przykładem może być Katar – największy na świecie eksporter LNG, oraz państwo, które w ostatnich latach znacznie zwiększyło swoje wpływy polityczne w regionie MENA (używany w literaturze przedmiotu akronim dla Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej). Dlatego państwa, kształtując swoją politykę zagraniczną, zmuszone są uwzględniać rolę surowców strategicznych, co skutkuje ochroną narodowych interesów energetycznych na arenie międzynarodowej.

Celem artykułu jest wyodrębnienie i wyjaśnienie geopolitycznych implikacji dla Kataru, związanych z nowymi zjawiskami w sektorze energetycznym, oraz ich wpływu na politykę zagraniczną tego państwa⁴. Przedmiotem szczególnej analizy będzie sektor gazu i ropy, w którym obserwuje się najbardziej rewolucyjne zmiany. Ponieważ artykuł opiera się na danych i prognozach zawartych w ogólnie dostępnych raportach międzynarodowych instytucji, autor jedynie ogólnie przedstawi zarys nowych trendów w sektorze energetycznym. Całość ma pozwolić odpowiedzieć na pytania dotyczące siły i kierunku implikacji geopolitycznych zmian na światowych rynkach dla Kataru (silne, umiarkowane, negatywne i pozytywne), celów strategicznych związanych z polityką energetyczną (wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego, utrzymanie aktualnej pozycji na rynku energetycznym, wzmocnienie państwa dzięki dochodom ze sprzedaży surowców lub kontroli dostaw lub dróg tranzytu) i strategii polityki zagranicznej tego państwa (ekspansywna lub konserwatywna i ofensywna lub defensywna).

Studium przypadku Kataru będzie przedstawione w kontekście rywalizacji o wpływ w MENA dużych mocarstw, jak np. USA i Chiny. Ma to pozwolić na przedstawienie prognoz odnośnie do zmieniających się wpływów geopolitycznych w tym regionie oraz takich aspektów, jak możliwe alianse polityczne i współzależności.

² Kluczowa w tym obszarze jest zdolność państwa do przekształcenia dochodów z produkcji surowców energetycznych w siłę polityczną. Nigeria jest przykładem państwa, które nie mogło przekształcić potencjału energetycznego w siłę polityczną.

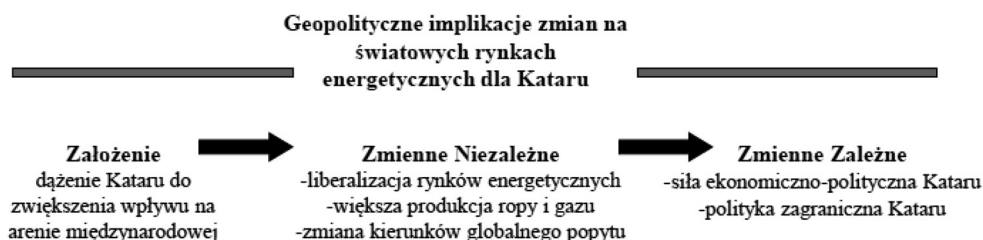
³ W niniejszym artykule autor rozumie siłę państwa jako sumę wszystkich zasobów, jakimi dysponuje naród lub państwo w osiągnięciu narodowych celów.

⁴ Artykuł jest częścią prowadzonych przez autora badań, które obejmują geopolityczne implikacje zmian na światowych rynkach energetycznych dla głównych aktorów tego sektora.

Autor jest świadomy innych geopolitycznych implikacji związanych z nowymi trendami na światowych rynkach energetycznych (np. zagrożenie zasobów wodnych związanych z niekonwencjonalnym wydobyciem węglowodorów, nowe szlaki transportowe), jednak uwzględnienie wszystkich elementów w nadmierny sposób rozbudowałoby przedmiot prowadzonych badań.

2. Stan wiedzy o przedmiocie badań oraz alternatywne wyjaśnienia

Większość istniejących badań dotyczących energii skupia się głównie na wpływie nowych trendów w tym sektorze (np. technologii czy przewidywanych zasobów surowców) na ewolucje światowego rynku energetycznego oraz polityk klimatyczno-energetycznych. Współczesna literatura szeroko opisuje również wpływ procesów ekonomicznych i politycznych na rynek paliwowy [Hryniewiecki, Boronska 2010]. Biorąc pod uwagę powyższe, można uznać, że procesy zachodzące na globalnych rynkach energetycznych są w tych analizach postrzegane jako zmienne zależne (*dependent variables*) od innych czynników polityczno-ekonomiczno-technologicznych. W niniejszym artykule autor decyduje się jednak na odwrócenie tej zależności. W celu określenia geopolitycznych implikacji-zmiennych zależnych, zakłada się, że nowe trendy na światowych rynkach energetycznych są zmiennymi niezależnymi, co ilustruje rys. 1.

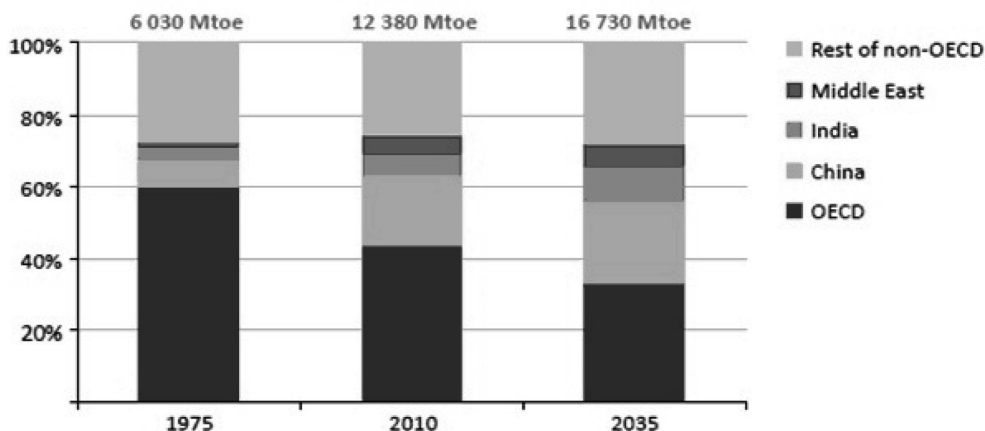

Rys. 1. Model analizy przyczynowo-skutkowej

Źródło: opracowanie własne.

Według współczesnej literatury, licznych raportów opracowywanych przez międzynarodowe instytucje oraz koncerny, na rynku energetycznym zachodzą obecnie rewolucyjne zmiany, które wpływają na dotychczasową „mapę energetyczną” świata [Statoil 2012; ExxonMobil 2012; WEO 2012]. Fundamentalna zmiana dotyczy przekierowania dotychczasowej głównej fali popytu z trójkąta USA-Japonia-USA do Azji (szczególnie do Chin i Indii).

Międzynarodowa Agencja Energii w raporcie World Energy Outlook 2012 [WEO 2012], będącym punktem odniesienia dla niniejszej analizy, wskazuje trzy filary zmian w globalnym systemie energetycznym: silny wzrost produkcji ropy

Rys. 2. Udział wybranych państw i regionów w globalnym popycie na energię do roku 2035

Źródło: World Energy Outlook 2012.

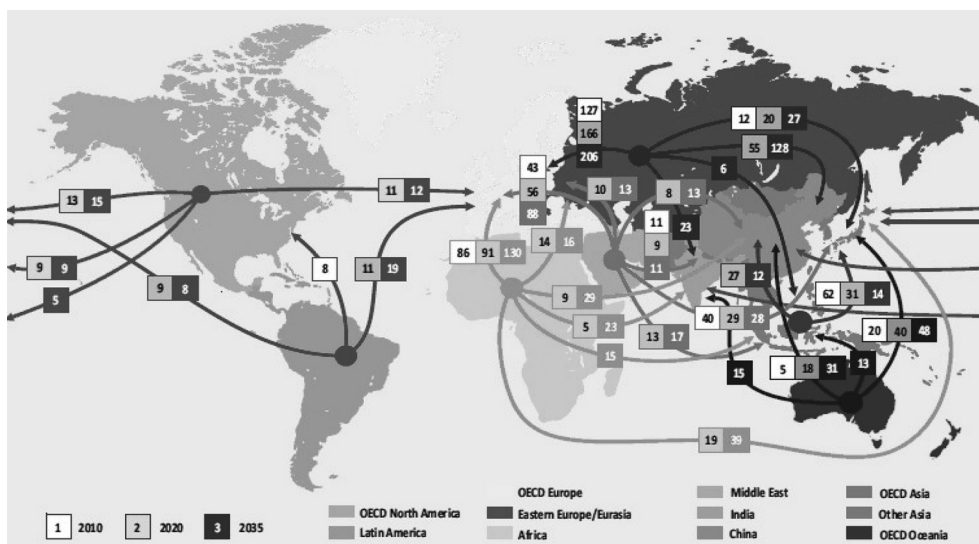
i gazu w niektórych krajach, wycofanie się z energii atomowej w innych oraz przejawy rosnącego zainteresowania polityką zwiększania efektywności energetycznej na świecie. W niniejszym artykule autor skupi się głównie na pierwszym filarze, wskazując go – obok liberalizacji rynku ropy i gazu (dzięki ożywieniu produkcji i rozpropagowania technologii LNG) – jako dwie pierwsze zmienne niezależne. Pozostałe dwa filary, jako że są mniej związane z kluczowym zagadnieniem tego artykułu (tzn. geopolitycznymi implikacjami), zostaną przeanalizowane w mniejszym stopniu⁵. Oba te filary zostaną uwzględnione jednak w ramach trzeciej zmiennej niezależnej – zmieniających się kierunków globalnego popytu na energię, który może mieć daleko posunięte konsekwencje nie tylko dla rynków energetycznych, ale też dla relacji politycznych, gdyż takie państwa, jak Chiny czy Indie, w których zapotrzebowanie na energię będzie dynamicznie rosło, będą zmuszone szukać nowych partnerów, często w obszarach niebędących dotychczas ich przedmiotem zainteresowania [US National Intelligence Council 2004].

Dotychczasowymi geopolitycznymi zależnościami zachwiać może ożywienie produkcji ropy i gazu związane z tzw. rewolucją łupkową. Zwiększona podaż tych surowców może zwiększyć presję na obniżenie ich ceny na światowych rynkach (szczególnie w kontekście ropy, której rynek postrzegany jest jako globalny), a co za tym idzie – osłabienie znaczenia politycznego OPEC oraz państw mających w tej organizacji silny wpływ, np. Arabii Saudyjskiej, która ze względu na swoje możliwości produkcyjne tradycyjnie była łącznikiem między oczekiwaniami cenowymi importerów i eksporterów ropy. Inni członkowie OPEC grający na wzrost cen ropy

⁵ Efektywność energetyczna związana jest przede wszystkim z polityką wewnętrzną. „Dyplomacja nuklearna” natomiast była priorytetem głównie jednego państwa – Francji za kadencji N. Sarkozy’ego.

(przykładami takich państw są Iran i Wenezuela) mogą mieć problemy z finansowaniem wydatków socjalnych oraz zakupu uzbrojenia, aby zaspokoić swoje regionalne ambicje mocarstwowe [Kaczmarek, Jarosz 2006]. „Rewolucja łupkowa” powoduje, że niektóre państwa, uprzednio zależne od importu surowców energetycznych, w najbliższej przyszłości same mogą stać się ich eksporterami, np. USA.

Innym kluczowym motorem zmian na światowych rynkach energii jest rozpowszechnienie się technologii LNG, która ułatwia przepływ gazu oraz osłabia dominujące dotychczas długoterminowe umowy na dostawy na gaz (LTCs), w których cena powiązana była z notowaniami ropy. LTCs zawierające popularną klauzulę „take or pay” silnie upolityczyły relacje w sektorze energetycznym, gdyż często to klimat polityczny pomiędzy eksporterem a importerem, a nie fundamentalne przesłanki ekonomiczne lub logistyczne, wpływał na charakter preferencyjny porozumienia⁶.

Rys. 3. Prognoza głównych kierunków handlu gazem do 2035 r.

Źródło: World Energy Outlook 2012.

Zgodnie z tym, co przedstawia rys. 3, międzynarodowy rynek gazu nie będzie w pełni zglobalizowany do roku 2035. Jednakże technologia LNG oraz gaz łupkowy

⁶ Przykładem mogą być ceny rosyjskiego gazu dla poszczególnych państw w Europie. Według nieoficjalnych danych medialnych, w tym TVN 24, Polska, Litwy i Ukraina płać Gazpromowi najwyższe stawki za gaz w Europie. Im dalej na zachód, tym cena była niższa, co pozostaje w sprzeczności z czynnikami dot. kosztów tranzytu i transportu. Dowodem upolitycznienia cen może też być podpisany w grudniu 2013 r. aneks do umowy gazowej między Rosją a Ukrainą, po rezygnacji Kijowa z podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE. Zgodnie z tym aneksem cena gazu dla Ukrainy spada z 400 dolarów do 268,5 dolara za 1000 metrów sześciennych.

dadzą państwom konsumentom szerszy wybór potencjalnych dostawców. W konsekwencji zmniejszy się możliwość użycia gazu jako instrumentu politycznego przez dotychczasowych eksporterów⁷.

Według MAE nowe trendy związane z produkcją i zużyciem energii mogą na nowo zdefiniować równowagę geopolityczną. Decydenci będą zmuszeni uwzględniać te czynniki w trakcie programowania działań państwa na arenie międzynarodowej. Z tego powodu przedmiotem niniejszej analizy jest Katar, który nie tylko jest głównym graczem na rynku energetycznym oraz motorem wspomnianych zmian, ale także coraz istotniejszym aktorem politycznym w regionie MENA i świecie arabskim.

3. Międzynarodowa rywalizacja w sektorze energetycznym w ujęciu teoretycznym

W celu wyjaśnienia geopolitycznych implikacji nowych zjawisk na rynku energetycznym autor zdecydował się przyjąć dwa założenia. Po pierwsze, surowce energetyczne mają kluczowe znaczenie dla geopolitycznej pozycji państwa, wpływając zarówno na jego bezpieczeństwo (stabilność dostaw energii a bezpieczeństwo ekonomiczne państwa), jak i pozwalając wzmacniać jego siłę na arenie międzynarodowej (zwiększanie bogactwa państwa, wykorzystywanie surowców energetycznych jako instrumentu politycznego). Ponadto autor zakłada, że choć zmiany technologiczne wkrótce spowodują na rynku węglowodorów stopniową liberalizację, to nie odpolitycznią one w znaczący sposób sektora energetycznego. Dzięki nowym tendencjom na rynku surowce energetyczne będzie trudniej wykorzystać bezpośrednio jako narzędzie polityczne (np. przerwanie dostaw gazu w celu wywarcia presji politycznej). Jednakże energia pozostanie bardzo ważnym czynnikiem oraz przedmiotem międzynarodowych relacji politycznych (szczególnie w kontekście rywalizacji o dostęp do rezerw surowców i kontrolę szlaków jej transportu).

W analizie wykorzystane jest podejście racjonalnego i strategicznego wyboru (*rational i strategic choice approach*) oraz realizm jako rama teoretyczna [Lake, Powell 1999; Levy 1997]. Realizm zakłada, że to państwa mają kluczowe znaczenie w kształtowaniu relacji międzynarodowych [Carr 2001; Donnelly 2008]. Mimo że to koncerny energetyczne realizują strategiczne projekty inwestycyjno-wydobywcze, to rządy odgrywają w tym procesie główną rolę, ponieważ więcej niż 70% światowych złóż ropy jest w posiadaniu przedsiębiorstw kontrolowanych przez skarby państwa [Forbes 2012]. Zgodnie z podejściem racjonalnym, zakłada się, że państwa w sposób racjonalny dążą do realizacji swoich interesów, w pierwszej kolejności zapewnienia niezależności i bezpieczeństwa, a następnie wzmocnienia siły politycz-

⁷ Według prof. J. Sterna (Instytut Badań Energetycznych, Oxford) LTC w swojej starej formie nie są konkurencyjne. Jednak nie należy oczekiwać końca tego typu kontraktów. Będą one po prostu bardziej elastyczne bez klauzuli „take or pay” oraz zawierane na krótszy okres (maksymalnie 10-8 lat). Konferencja „European gas Challenges: demand and pricing”, 26.11.2012, Rzym.

nej i swoich wpływów [Levy 1997]. W związku z powyższym próbują one gromadzić zasoby (np. surowce energetyczne) oraz tworzyć politykę zagraniczną tak, aby zabezpieczyć swoje interesy na światowych rynkach energetycznych. Ponieważ zasoby energetyczne nie są nieograniczone, państwa muszą o nie rywalizować (tzw. realizm ofensywny) tak, by zaspokoić zarówno swoje fundamentalne potrzeby związane z bezpieczeństwem energetycznym, jak i rozszerzyć swoje wpływy polityczne [Mearsheimer 2001]. To agresywne podejście skutkować może sytuacją, w której wzrastające bezpieczeństwo energetyczne jednego państwa prowadzić może do jeszcze większej niestabilności w momencie, gdy przeciwnik w celu ochrony własnych interesów zacznie tworzyć instrumenty przeciwdziałające temu procesowi. W konsekwencji bezpieczeństwo energetyczne staje się „grą o sumie zerowej”, gdzie tylko jedna ze stron może osiągnąć relatywne korzyści [Quercia 2012]⁸. W niniejszym artykule autor będzie się starał określić potencjalnych zwycięzców i przegranych w tej grze.

Realizm zakłada również brak uniwersalnych zasad, zgodnie z którymi państwa mogłyby prowadzić swoje działania [Levy 1997]. Jednakże zgodnie z „podejściem strategicznego wyboru” każde państwo nie tylko analizuje aktualne działania innych państw, ale stara się także przewidywać te przyszłe [Frieden 1999]. Wymaga to monitorowania nie tylko polityki i sytuacji kraju w czasie rzeczywistym, ale również szans i zagrożeń, ponieważ czynniki te wpływać mogą już na obecne strategiczne położenie danego państwa (np. już sama prognoza, że państwo może mieć duże zasoby gazu łupkowego, może zwiększać jego pozycję negocjacyjną z dotychczasowym dostawcą). To z kolei wymaga pozyskiwania informacji dotyczących nowych trendów w sektorze energetycznym oraz prognozowania istniejących i potencjalnych zasobów surowców energetycznych w poszczególnych państwach.

Uznając powyższe argumenty, można wyodrębnić trzy grupy celów strategicznych w polityce energetycznej państw zaangażowanych na światowych rynkach energetycznych. Zgodnie z geopolityczną pozycją danego państwa oraz jego potencjałem energetycznym cele te są następujące: poprawa bezpieczeństwa energetycznego, utrzymanie stałej osiągniętej pozycji na rynku energetycznym oraz wzmocnienie państwa związane z kontrolowaniem zasobów lub tranzytu surowców energetycznych. Cele te wpływają na działania dyplomacji. W artykule tym autor rozróżniać będzie następujące strategie polityki zagranicznej: ekspansywną i kon-

⁸ Według P. Quercia istnieją trzy paradygmaty strategii polityki energetycznej. Pierwszy, gdy państwo zależne od importu dąży do zapewnienia sobie stabilnych zasobów, a przez to działa na rzecz dywersyfikacji importu albo do większej eksploatacji swoich własnych zasobów. W drugim przypadku państwo producent węgłowodorów dąży do zapewnienia sobie stałego popytu na swoje surowce, a także do rozszerzenia swoich możliwości eksportowych (np. nowa infrastruktura). Głównym interesem państw tranzytowych (strategia trzecia) jest pozostanie hubem energetycznym. Taki status nie tylko zwiększa bezpieczeństwo energetyczne tego kraju, ale także jego pozycję geopolityczną w odniesieniu zarówno do konsumentów – ponieważ ich bezpieczeństwo zależne jest częściowo od tranzytu, jak i do państw produkujących, które muszą negocjować stawki za przewóz swoich zasobów do innych krajów.

serwatywną oraz ofensywną i defensywną. Pierwsza grupa oparta jest na kryterium zaangażowania państwa na arenie międzynarodowej. Państwo prowadzące ekspansywną politykę zagraniczną będzie poszukiwało nowych partnerów w obszarach wykraczających poza swoją tradycyjną strefę wpływów albo prezentowało agresywne działania na arenie międzynarodowej (również z użyciem *hard power*) w celu realizacji swoich celów polityki energetycznej. W drugim przypadku, polityki konserwatywnej, państwo jest mniej zainteresowane szerzeniem swojej obecności na arenie międzynarodowej dla realizacji celów związanych z polityką energetyczną. Będzie ono raczej rozważało zmniejszenie swojego zaangażowania w poszczególnych regionach tak, by skonsolidować swoją aktualną pozycję. Druga grupa oparta jest na kryterium otwartości i gotowości danego kraju do zmian zachodzących na rynku energetycznym. Strategia ofensywna będzie charakteryzowała państwa, które są liderami i inicjatorami głównych trendów na rynku energetycznym (np. gaz łupkowy czy LNG). Kraje takie będą generalnie wspierały te trendy oraz rozwiązania technologiczne na arenie międzynarodowej. Strategia defensywna natomiast odnosi się do krajów używających mechanizmów spowalniających nowoczesny rozwój tak, by mogły chronić swoje aktualne interesy.

4. Katar wobec zmian na rynkach energetycznych

Katar jest największym eksporterem LNG i jednym z największych producentów gazu na świecie. Dzięki rozbudowanej infrastrukturze LNG⁹ Katar jest bardziej elastyczny w wyborze odbiorców swoich surowców niż państwa eksportujące przez gazociągi. Ponadto to niezwykle małe państwo posiada dużą zdolność przekształcania bogactwa pochodzącego z zasobów energetycznych w siłę polityczną [Kaplan 2012]. Katar, który jeszcze niedawno postrzegany był jako „młodszy brat” Arabii Saudyjskiej, dzięki modernizacji sektora energetycznego w latach 90. oraz dzięki wyrafinowanym narzędziom polityki zagranicznej stał się w ostatnich latach nie tylko kluczowym graczem w regionie MENA, ale również państwem posiadającym globalne wpływy (oprócz członkostwa w organizacji OPEC w Katarze znajduje się siedziba Gas Exporting Country Forum). Awans międzynarodowy Kataru uwypukliła Wiosna Arabska, podczas której Doha świadczyło wsparcie militarne ugrupowaniom walczącym przeciwko dotychczasowym reżimom autorytarnym, w tym przeciwnikom M. Kaddafiego w Libii [Steinberg 2012]. Wydaje się jednak, że obecnie najważniejszym narzędziem polityki zagranicznej Kataru jest stacja telewizyjna Al-Jazeera – narzędzie *soft power* o globalnym zasięgu, które jest jednocześnie najważniejszym instrumentem rywalizacji Doha o przywództwo polityczne w świecie arabskim. Należy jednak podkreślić, że sukces tej stacji telewizyjnej nie pojawiłby się bez zysków z eksportu gazu [Hroub 2011].

⁹ Katar posiada dwa kompleksy do eksportu LNG – Qatargas i Ras Laffan, a także jedną z największych flot tankowców LNG.

Aktualne prognozy WEO 2012 są umiarkowanie pozytywne dla Doha. Wzrastający światowy popyt na gaz oraz na zakupy LNG (Katar odgrywa rolę wiodącą) powinien jedynie skonsolidować silną pozycję tego państwa na rynku energetycznym. Jeżeli chodzi o konkurencję, ryzyko jest tu również niewielkie. Sprzedaż LNG z wchodzących dopiero na ten rynek krajów (np. Mozambiku) będzie kierowana raczej w stronę Azji. Dlatego też Katar powinien utrzymać swoje dotychczasowe kontrakty, tym bardziej, że państwo ma swoje udziały w terminalach LNG przeznaczonych do importu w Europie. Taka struktura własnościowa powinna korzystnie wpłynąć na pozycję negocjacyjną tego państwa w nowych kontraktach. Ponadto zmiany w otoczeniu Kataru spowodowane nowymi trendami na rynkach energetycznych nie powinny wzmocnić nadmiernie innych państw regionu. Kluczowa w tym obszarze będzie przyszła polityka głównego rozgrywającego w regionie Zatok Perskiej – Stanów Zjednoczonych, które według WEO 2012 staną się największym światowym producentem ropy naftowej przed końcem 2020 roku i największym eksporterem ropy naftowej przed końcem roku 2030. Fakt ten będzie miał wpływ na amerykańską politykę zagraniczną. W momencie, gdy Ameryka osiągnie swój cel związany z samowystarczalnością w kwestii energii, poprzedni cel, którym jest zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego poprzez ochronę swoich zagranicznych strategicznych dostawców, głównie na Bliskim Wschodzie, nie będzie już tak priorytetowy. Może to przynieść poważne konsekwencje amerykańskim sojusznikom, takim jak Arabia Saudyjska czy Jordania, których monarchie Waszyngton wspiera od wielu lat. W Katarze natomiast znajdują się obecnie ważne wojskowe urzędnictwa amerykańskiego Centrum Dowodzenia, wspierające operacje przeprowadzane w państwach Afryki Północnej, Bliskiego Wschodu oraz w Iraku i Afganistanie. W przyszłości Waszyngton może nie być zainteresowany utrzymywaniem tak dużej liczby swoich żołnierzy w tych krajach albo przynajmniej może nie być gotowy „umierać za niedemokratyczne reżimy” w przypadku protestów podobnych do tych, które miały miejsce w trakcie Arabskiej Wiosny [Ratner, Nerurkar 2011].

W Zatoce Perskiej można zanotować także inne ważne procesy w sektorze energetycznym, które mogą wpływać na układ współzależności w tym regionie. Dynamicznie rozwijająca się produkcja ropy naftowej w Iraku będzie powoli wpływać na ponowny wzrost znaczenia tego państwa w tym regionie [*Iraq Energy Outlook* 2012]. Amerykańska interwencja w Iraku w 2003 roku dawała nadzieję na zmianę skomplikowanych układów między skonfliktowanymi ze sobą Arabią Saudyjską, Irakiem i Iranem. Irak po usunięciu Saddama Husajna miał się stać sojusznikiem Waszyngtonu, a być może także Arabii Saudyjskiej. Jednakże wciąż nie wiadomo, czy nowy rząd Bagdadu wprowadzi proamerykańską politykę, czy może dojdzie do zbliżenia z Teheranem, co obserwuje się w ostatnim czasie. W konsekwencji może się okazać, że Rijad i pozostali amerykańscy sojusznicy znajdują się w jeszcze gorszym położeniu niż przed rokiem 2003, kiedy to mimo że Iran i Irak były wrogami Arabii Saudyjskiej, to miały one dodatkowo złe wzajemne stosunki. Biorąc pod uwagę powyższe oraz rosnącą niezależność energetyczną USA, stali sojusznicy

Waszyngtonu mogą zostać zmuszeni do szukania nowych protektorów zainteresowanych surowcami energetycznymi. Rolą tą powoli zaczynają być zainteresowane Chiny i Indie, które według WEO 2012 będą w najbliższych dekadach w największym stopniu zainteresowane importem węgłowodorów z Zatoki Perskiej.

Jednakże nawet ewentualne mniejsze zainteresowanie Waszyngtonu regionem MENA nie powinno stanowić niebezpieczeństwa dla Doha. Katar, w przeciwieństwie do np. Arabii Saudyjskiej, nie popierał jednoznacznie działań USA w tym regionie. Polityka zagraniczna Kataru opierała się w ostatnim czasie na pragmatyzmie oraz sympatyzowaniu z islamistami¹⁰. Z drugiej jednak strony Doha wspierało prodemokratyczne przewroty w trakcie Wiosny Arabskiej, dlatego postrzegane było jako sojusznik Zachodu w trakcie tych procesów. Przywódcy Kataru zapewniali równocześnie ukierunkowane wsparcie islamistów i salafitów. Taka postawa powoduje, że Katar może pełnić na Bliskim Wschodzie rolę arbitra, będąc gotowym do rozmów nie tylko z Bractwem Muzułmańskim, ale nawet z Al-Kaidą. Dla porównania dialog taki byłby niemożliwy do prowadzenia przez Arabię Saudyjską, której relacje z tymi organizacjami znacznie się pogorszyły po tym, jak Rijad dał swoje silne poparcie Stanom Zjednoczonym po zamachach na WTC [Steinberg 2012].

5. Zakończenie

Nowe zjawiska na światowych rynkach energetycznych będą miały najprawdopodobniej umiarkowanie pozytywne implikacje geopolityczne dla Kataru. Analizując ostatnie zaangażowanie Kataru w Arabską Wiosnę oraz jego zdolność do przekształcania potencjału energetycznego w siłę państwa, możemy oczekiwać, że rola polityczna Kataru będzie najprawdopodobniej rosła. Dodatkowymi czynnikami przemawiającymi za tym są: związki ekonomiczne z Zachodem (dostawy gazu do Europy oraz udziały w europejskich terminalach importu LNG), popularyzacja na świecie technologii LNG (w tym coraz bardziej konkurencyjne ceny surowca przesyłanego tą drogą) oraz umiarkowana polityka zagraniczna stawiająca Doha w roli arbitra między rywalizującymi ugrupowaniami na Bliskim Wschodzie. Doha oprócz kontaktów z USA i UE będzie najprawdopodobniej dalej starało się utrzymywać ciche aliance z rosnącymi w siłę ugrupowaniami religijnymi w regionie MENA, być może finansując ich działalność z przychodów ze sprzedaży gazu. Jednocześnie bezpośrednie otoczenie Kataru – zarówno Arabia Saudyjska, jak i Iran – raczej nie skorzysta w istotnym stopniu na zachodzących obecnie zjawiskach na światowych rynkach energetycznych, które promują gaz jako surowiec.

¹⁰ W Katarze mieszczą się regionalne biura talibów i Hamasu, jak również wiele innych organizacji międzynarodowych – Uniwersytet Georgetown, Brytyjski Instytut Studiów nad Obroną i Bezpieczeństwem – tworząc przestrzeń, w której Zachód i świat islamski znajdują się na równi. Do 2009 roku w Katarze znajdowała się nawet siedziba izraelskiego centrum handlowego, które zamknięto po wtargnięciu Izraelitów do Gazy.

Celem katarskiej polityki energetycznej w najbliższym czasie pozostanie wzmocnienie wpływów i siły państwa dzięki stałym dochodom ze sprzedaży surowców. Katar w związku z powyższym kontynuować będzie swoją ekspansywną politykę zagraniczną. Polityka ta nie będzie się najprawdopodobniej opierać na wykorzystaniu surowców jako instrumentu bezpośredniego nacisku politycznego, ale na wyrafinowanych narzędziach *soft power*, tj. Al-Jazeera. Rola lidera w sektorze LNG będzie predysponowała to państwo do podejmowania ofensywnych działań związanych z dalszą popularyzacją tej technologii w celu zwiększenia portfolio potencjalnych klientów.

Literatura

- Carr E. (2001), *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, Perennial, New York.
- Donnelly J. (2008), *The Ethics of Realism*, [w:] C. Reus-Smit, D. Snidal (red.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, s. 150-171
- ExxonMobil (2012), *The Outlook for Energy: A View to 2040*, Texas-Irving.
- Forbes, 2012, *The World's Biggest Oil Companies*, 7/16.
- Frieden J. (1999), *Actors and preferences in international relations*, [w:] L. David, R. Powell (red.), *Strategic Choice and International Relations*, Princeton University Press, s. 39-76.
- Hroub K. (2011), *How Al-Jazeera's Arab spring advanced Qatar's foreign policies*, Europe's World Autumn, 2011.
- Hryniewiecki R., Boronska K. (2010), *Czynniki wpływające na światowy rynek ropy*, [w:] M. Noga, M. Stawicka (red.), *Globalizacja i konkurencja w gospodarce światowej*, CeDeWu, Warszawa, s. 82-91.
- Instruments of national power (2010), *Dictionary of Military and Associated Terms*, US NATO Military Terminology, Pentagon, Washington.
- International Energy Agency (2011), *Are we entering in a golden age of gas?*, Paris.
- Iraq Energy Outlook special report* (2012), International Energy Agency, Paris.
- Kaczmarek T., Jarosz R. (2006), *Czy ropa rządzi światem?*, Branta, Bydgoszcz – Warszawa, s. 65-77.
- Kaplan R.D. (2012), *The Geopolitics of Shale*, Stratfor, Washington.
- Kto w Europie płaci najwięcej za rosyjski gaz*, <http://tvn24bis.pl/informacje,187/kto-w-europie-placi-najwiecej-za-rosyjski-gaz-polska-w-czolowce,380494.html>, 17 grudnia 2013.
- Lake D., Powell R. (1999), *Strategic Choice and International Relations*, Princeton University Press.
- Levy J.S. (1997), *Prospect theory, rational choice, and international relations*, „International Studies Quarterly”, Vol. 41, s. 87-112.
- Lugar R. (2012), *Liquefied Natural Gas (LNG) for NATO*, http://thehill.com/images/stories/news/2012/12_december/sfrc_report.pdf
- Mearsheimer J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York.
- Quercia P. (2012), *Sistema energetico e sistema internazionale*, [w:] A. Villafranca, P. Quercia (red.), *La politica estera dell'energia: L'Italia, la sicurezza energetica e gli interessi internazionali*, research project ISPI-Farefuturo, Milano, s. 17-66.
- Ratner M., Nerurkar N. (2011), *Middle East and North Africa Unrest: Implications for Oil and Natural Gas Markets*, Congressional Research Service Report for Congress, 10/3.
- Snyder J. (2004), *One World-Rival Theories*, Foreign Policy, NOV/DEC 2004.
- Statoil (2012), *Energy perspectives: long-term macro and market outlook*, <http://www.statoil.com/en/NewsAndMedia/News/Downloads/Energy%20Perspectives%202012.pdf>

- Steinberg G. (2012), *Qatar and the Arab Spring, Support for Islamist and New Anti-Syrian Policy*, SWP Comments 2012/C 07, German Institute for International and Security Affairs, Berlin.
- US National Intelligence Council (2004), *Mapping the Future: 2020 Project*, Washington.
- World Energy Outlook (2012), International Energy Agency, Paris.

QATAR AND THE GEOPOLITICAL IMPLICATIONS OF THE NEW DEVELOPMENTS ON GLOBAL ENERGY MARKETS

Summary: In recent years it is possible to observe the revolutionary changes on global energy markets like the revolution of shale gas, diffusion of LNG, retreat from nuclear which might have far-reaching consequences for geopolitical balance. This article intends to identify and explain possible geopolitical implications of the new developments on global energy markets for Qatar and the effect on its foreign policy. The author examines the international activity of Qatar and other states involved in the Gulf Region with special focus on the process of power shifts among them, their possible alliances and emerging interdependencies. The findings consist of a set of indications regarding direction and strength of geopolitical implications for Qatar (strong, moderate, negative and positive), energy policy strategic objectives (enhancement of energy security, maintaining its current position on the energy market or empowering of the state based on controlling supplies or transit of energy resources) and foreign policy strategy (expansive or conservative and offensive or defensive).

Keywords: global energy markets, energy security, foreign policy, interdependencies, geopolitics.

JEL Classifications: F01, F52, F68, L78, Q48.